

KIRKEVERGEN I KLEPP

ORRE GAMLE KIRKE

KLEPP KOMMUNE

TILSTANDSKARTLEGGING OG RESTAURERINGSPLAN
med kalkyle

foreløpig utgave desember 2007

KIRKEVERGEN I KLEPP

ORRE GAMLE KIRKE

KLEPP KOMMUNE

TILSTANDSKARTLEGGING OG RESTAURERINGSPLAN
med kalkyle

foreløpig utgave desember 2007

Innhold:

Innledende tekster med beskrivelser av restaureringsarbeidet:	s.3
Kostnadskalkyle:	s. 6
Bygningshistorisk oversikt:	s. 7
Fotodokumentasjon:	s. 10
Situasjonskart. målestokk 1:1000:	s. 27
Oppmålingstegninger utført av arkitekt Eyvind Retzius i 1943 (Riksantikvarens arkiv):	s. 28

Vedlegg:

Skriv og rapporter fra Riksantikvaren, NIKU og AmS.

ORRE GAMLE KIRKE. KLEPP KOMMUNE.

TILSTANDSKARTLEGGING OG RESTAURERINGSPLAN desember 2007.

Foreløpig utgave.

Arkitektfirma Helge Schjelderup as. er av Kirkevergen i Klepp engasjert til å utarbeide tilstandsrapport og restaureringsplan for Orre gamle kirke.

Kirkens eldste del er fra middelalderen, og kirken er dermed automatisk fredet ved lov. Antikvarisk myndighet er Riksantikvaren. Alle spørsmål om tiltak og endringer må dermed forelegges Riksantikvaren for godkjenning.

Oppgaven er innledningsvis påbegynt gjennom en serie befaringer, foreløpige undersøkelser og drøftinger på stedet:

29. november 2006. Innledende befaring med Kirkevergen i Klepp, representanter fra Soknerådet og Finn Bårdsen fra Bispedømmerådet.

24. august 2007. befaring med ansvarlig saksbehandler Bård Langvandslien hos Riksantikvaren og Anne Ytterdal, malerikonservator ved Arkeologisk museum i Stavanger (AmS). Gjennomgang av kirkens bygningsmessige historie samt drøfting av de antikvariske føringer og rammer som må legges til grunn for denne restaureringsoppgaven.

28. september 2007. Murmestrene Geir Magnussen (NDR Trondheim) og Roger Gausland, Malerikonservator Anne Ytterdal (AmS), Byggmester Odd Arne Hodne, Møbelsnekermester Niels Noer, Malermestrene Einar Syrstad og Morten Sørensen. Finn Bårdsen, Bispedømmerådet. Kirkevergen i Klepp. Soknerådet. Klepp kommune. Helhetlig presentasjon og gjennomgang av restaureringsarbeidet bygningsdel for bygningsdel, samt fag for fag. Forundersøkelser og tverrfaglige drøftinger på stedet.

16. oktober 2007. Arkitekt Ola Storsletten. Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU Oslo). Undersøkelser av takkonstruksjonene, med vekt på å avdekke om det ennå kan finnes spor av middelaldertreverk i taket. Undersøkelser også av bjelkelag fra 1600-tallet, og takkonstruksjon fra 1864. Teknisk konservator Eirik Aarebrot (AmS). Rådgivende ingeniør elektroteknikk Henrik Ekrheim. Rådgivende ingeniør i sprinklerteknikk Cato Sletbakk. Gjennomgang av forhold vedrørende kirkens inneklima og sikring. Vurdering av behov for å styre temperatur og fuktighet. Vurdering av oppvarmingsbehov og oppvarmingsprinsipper. Vurdering av brannvarslings- og brannslukkingstiltak.

30. november 2007. Malerikonservatorene Anne Ytterdal (AmS) og Brit Heggenhougen (NIKU Oslo). Innledende undersøkelser av innvendig malte overflater på tre og murverk. Forsøk på kartlegging av mulig opprinnelig kalkpuss.

**For restaureringsoppgaven totalt kan følgende fagdisipliner listes opp:
Den etterfølgende kostnadskalkylen baseres på dette oppsettet.**

Grunnarbeider og graving.

Grunnforhold, fundamenter, graving og drenering. (foreløpig ikke avklart)

Murerarbeider.

Murte vegger i kirkeskip. Middelaldermurverk med kalkmørtel. Overflatebehandling av murvegger inne og ute. Hovedproblem: fukt stående i murverket. Årsak: feil materialbruk, med overflatebehandling med tette skikt i form av sementmørtel og moderne malingstyper som holder på vannet.

Tømmermannsarbeid.

Trekonstruksjoner. Bjelkelag mot grunn. Bjelkelag mot loft. Takkonstruksjon inkl. tekking. Bordkledd laftevegg i kirkens østre del. Våpenhus. Diverse rivnings- og rekonstruksjonsarbeider: Fjerne eksisterende takpanner, lekter og sløyfer. Noe utskifting og reparasjoner i sutak. Nytt lag med plater, papp, sløyfer, lekter og takpanner. Yttervegg i kirkens østre del: rive nåværende kledning. Vurdere tilstand under kledning. Eventuell reparasjon av råteskader og setninger. Vurdere behov for vindtetting. Ny kledning, vindskier og listverk og andre detaljer som kopi av originale forbilder fra 1864. Vurdere og eventuelt skifte ytterdører. Diverse ombygginger og utbedringer i våpenhus etter nærmere avklaringer. Bistå møbelsnekkere i deler av arbeidet.

Snekkerarbeider.

Inventar i tre.

Søyler og galleri. Trapper. Stolestader og annet inventar. Liturgisk inventar: prekestol og altertavle i samarbeid med AmS. Demontering, ev. reparasjoner og remontering. Reparasjon av eksisterende vinduer.

Malararbeider på treverk.

Antikvarisk malararbeid interiørt: alle innvendige overflater i tre: golv vegger og tak, søyler, galleri, stolestader og annet inventar. Liturgisk inventar i samarbeid med malerikonservator ved AmS. Behandling med linoljemaling, tildels i gamle malingsteknikker som ådring og lasering. Malararbeid treverk utvendig: panel, belistning, dører og vinduer mm., også her med linoljemaling.

Låser, beslag og ev. smedarbeider:

Låsesmedmester Bård Eilif Hveding. Sola
Smed/teknisk konservator Geir Magnussen. AmS.

Elektroarbeider. Sterkstrøm og svakstrøm. Lys og varme. Varslingsanlegg.

Sprinklerarbeid. Levering og installasjon av sprinkleranlegg:

Spesialarbeider antikvariske fag:

Rådgiver og utførende maleri- og gjenstandskonservering:
Arkeologisk museum i Stavanger (AmS)
Malerikonservator Anne Ytterdal (Altertavle og prekestol mm.)
Steinkonservator Ann Meeke (Klebersteinsportal i vestvegg)
Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
Malerikonservator Brit Heggenhougen

Rådgiver inneklima og konservering.

Teknisk konservator Eirik Aarebrot. AmS

Rådgivende ingeniør elektrofag.

Ingeniør Henrik Ekrheim. Ekrheim Elconsult as.

Rådgivende ingeniør sprinkleranlegg.

Ingeniør Cato Sletbakk. Activ Sprinkler as.

Arkitektarbeid: Systematisering av historisk dokumentasjon + supplerende oppmåling.

Oversikt og koordinering av alle fag. Prosjektering av eventuelle endringer. Ansvarlig søker, og saksbehandler vis a vis myndigheter. Byggeledelse.

Kalkylen er utført på basis av delkalkyler fra de fagfolk som har vært involvert på befaringene og som er nevnt på side 3. Dette er i all hovedsak fagfolk med lang erfaring og spesialkompetanse innen antikvarisk restaureringsarbeid for hvert sitt fagfelt.

Forhold og tiltak som ikke er omhandlet i rapporten eller medtatt i kalkylen:**Golv mot grunnen og krypkjeller.**

Usikkerhet knytter seg til bjelkelag mot grunnen og fundamentering. I denne innledende fasen har det ikke vært anledning til å åpne gulvet under kirken. Dette er noe som bør gjøres så snart som mulig, for å kunne avdekke eventuelle skader der. Vi vet at det er gjort begravelser under kirken, og tiltak her nede vil derfor kreve særlige hensyn som vi ikke har oversikt over på dette stadiet.

Øvrige uavklarte forhold:**Graving / drenering rundt kirken.****Omgivelser:****Utbedring av omsluttende steingard og forstøtningsmur i stein mot elv.****Vanntilførsel.****Parkering og adkomst for publikum.****Toalettanlegg.****Juridiske og avtalemessige forhold.**

ORRE GAMLE KIRKE. RESTAURERINGSARBEIDER. KALKYLE.

Stillaskostnader utvendig, 12 mndr.	160.000,-
Riggkostnader forøvrig: stillas inne, brakke, toalett mm.	100.000,-
Strøm, byggeskap i perioden.	35.000,-
 Murerarbeider med kalkmørtel, inkl. overflatekalking av murvegger	 1.800.000,-
Tømmerarbeider:	
Skifting/utbedring av tak og ytteregger av tre:	580.000,-
Ombygging av våpenhus:	100.000,-
Åpning og inspeksjon av bjelkelag under kirken (ikke utbedringsarbeid):	20.000,-
Diverse "vaktmestertjenester" og hjelpearbeider for andre fag:	80.000,-
 Snekkerarbeider:	
Benker og inventar: demontering, restaurering og remontering:	1.225.000,-
Restaurering av vinduer:	485.000,-
 Malararbeider. antikvarisk utførelse og materialbruk:	
Utvendige malerarbeider:	250.000,-
Innvendige malerarbeider:	2.850.000,-
 Låser og beslag. Smedarbeider:	 120.000,-
 Elektroarbeider, sterkstrøm og svakstrøm.	 380.000,-
 Sprinklerarbeider inkl. prosjektering:	 305.000,-
Gravearbeider sprinkler.	30.000,-
 Antikvariske undersøkelser og konserveringsarbeid, malte overflater tre og liturgiske møbler. AmS:	 280.000,-
Konserveringsarbeid gotisk steinportal. AmS:	50.000,-
Antikvariske undersøkelser murverk og puss. NIKU:	60.000,-
 Rådgiver inneklime. AmS:	 20.000,-
 Rådgivende ingeniør elektroarbeider:	 65.000,-
 Arkitektarbeid:	
Prosjektadministrasjon, prosjektering og byggeledelse. ca. 700 timer:	490.000,-
SUM ovenstående, entreprise- og prosjektkostnader:	9.485.000,-
Diverse uforutsett, 25 % av alt ovenstående:	2.371.000,-
SUM: ekskl. mva	11.856.000,-
25 % mva.	2.964.000,-
SUM inkl. mva.	14.820.000,-

ORRE GAMLE KIRKE. BYGNINGSHISTORISK GJENNOMGANG.

ca. 1250	Orre kirke bygget. Enkel steinkirke med rektangulær grunnplan. Ytre mål ca. 12,1x7,3 m. Gotisk portal i kleberstein i vestgavlen. Kleberstein også brukt i hjørnene. Orre kirke var trolig bygget som privat kirke for eieren av Orre-gården, samtidig som kirken også tjente som sognekirke. Døpefont i kleberstein og gotisk kirkeklokke fra middelalderen er bevart. Klokken henger i loftsrommet i våpenhuset. Døpefonten i romansk stil, muligens fra 1100-tallet og i så fall fra en eldre kirke.
1350	Svartedauden. Dramatisk reduksjon i folketallet, også i Klepp og Orre.
1400-tallet	Bevart krusifiks, nå montert i midtfeltet i altertavlen.
1537	Reformasjonen. Kirkene i kongens eie.
ca. 1620	Prekestol i rennesansestil montert, muligens laget av Thomas snekker. Dekoret i 1626 av Godtfried Hendzschel.
1649	Tømret tårn reist på nordsiden av vestportalen. Ca. 1,3x1,3 m i grunnplan. Tårnbygger Jens Løset skal ha bygget tårnet. Tårnet er siden revet, antakelig for å gi plass til våpenhus ? (Tårnet er imidlertid gjengitt på Aagaards kart fra 1727.)
1651-52	Orre kirke utvidet med et lite kor i tømmer mot øst. Åpning laget i middelaldersteinveggen mellom skip og kor. Søfren murmester og en hjelpesmann gjorde murarbeidet. Tore tømmermann bygde koret. Carsten Lythe i Stavanger leverte 6-8 glassruter som Østen glassmester satte inn i kirken.
1659	Altertavle i renessansestil laget av Jørgen Gundersen snekker og malt av Daniel maler i 1661.
1663-65	Våpenhus av tre bygget til mot vest. Våpenhuset utvendig tjærebreddt på vegger og tak. Innertaket i våpenhuset forsynt med barokk-dekor. Innvendige stolestader fornyet.
ca. 1666	Taket i Orrekirken fornyet. Nåværende bjelkelag over skipet sannsynligvis fra denne tid. Bjelkelaget er utført i eik, noe som er relativt uvanlig i Norge. På bjelkelaget lå det pløyde, profilerte golvbord i store bredder. Bordene var dekorert med maling mot kirkerommet. Steinveggene kalket.
1723	Orre kirke sammen med Klepp og Bore kirker solgt på auksjon til en privatmann: Lars Smith. Kirkene satt i god stand.
1766	Orre kirke og de to andre kirkene solgt videre til prost Jens Bull og Gabriel Helmikssøn. Kirkene i forfall.
1768	Taket i Orre kirke karakteriseres som i god stand, og er nå tekket med teglpanner.

ca. 1790	Nye eiere av de tre kirkene: Gabriel S. Kielland, Stavanger. Videre til Gabriel Helmikssøn, Stavanger og Jonas Austrått, Sandnes. Kirkene igjen i dårlig stand.
1801-02	De tre kirkene reparert.
1826	Kirkene beskrevet som for små i forhold til et stadig økende folketall.
1837	Kirkene kjøpt av 14 bygdefolk. Orre kirke til Torger og Per Klepp.
1840	De tre kirkene kjøpt av Klepp sognestyre. Planer om å rive alle tre kirkene for å bygge ny sentralkirke.
ca. 1855	Orre kirke solgt til lensmann Carl Carlsen. Videre gitt til graver Andreas Klepp.
1857	Orre kirke solgt til bygdefolket på Orre. Diskusjoner om riving og nybygg, eller utvidelse av den gamle steinkirken med tilbygg av tømmer.
1862	Sognestyret inn for riving og nybygg.
1863	Avslag på søknad om riving.
1864-65	Orre kirke forlenget mot øst ca. 7,0 m med nytt tilbygg av tømmer. Det gamle tømmerkoret fra 1600-tallet og resten av østveggen i stein fra middelalderen revet. To nye, større empirevinduer i steinveggen mot sør. Takkonstruksjonen med sperr og underliggende åser ny i sin helhet. Eldre loftsbjelkelag i eik fra 1600-tallet over det gamle skipet beholdes. Golvbordene over skiftes. (Noen av de gamle bordene med profilering og dekor er tatt vare på.) I kirkens interiør ble det bygget galleri og nye stolestader. Altertavlen fra 1659 fjernet og satt på loftet. Enkelt kors på alteret i stedet. Ny, enkel og lys fargeholdning i interiøret. Den gamle middelalderdøpefonten i kleberstein fjernet og solgt. Kom i 1878 til Stavanger Museum.
ca. 1885	Støpejernsovn montert.
1902	Altertavlen fra 1659 montert tilbake på sin gamle plass. Renaissancefargene overmalt i lyse farger, og de originale billedfeltene skiftet ut med nye. Middelalderkrusifikset montert i midtfeltet.
1950	Orre gamle kirke ut av bruk som sognekirke. Avløst av ny sognekirke på Pollestad.
1977	Omfattende restaurering av Orre gamle kirke. Ny bordkledning utvendig. Taket lagt om med asfaltimpregnerte plater. Interiøret malt opp. Støpejernsovn fjernet.
ca. 1980	Godtfried Hendzschels malerier på prekestolen restaurert.
1985	Middelalderdøpefonten i kleberstein tilbake til Orre gamle kirke, deponert fra Stavanger Museum.

Kilder:

Hein Steinskog: Orre gamle kirke 750 år. Jubileumsskrift 2003.

Jan Hendrich Lexow: Middelalderens steinkirker i Rogaland. Stavanger Turistforenings årbok 1957.

(Helge Schjelderup. korrigert november 2007)

Kirken sett fra sørvest

Kirken sett fra sør. Middelalderdel i stein. Utvidelse i tre mot øst fra 1864.

Kirken sett fra sørøst

og fra nordøst.

Kirken sett fra vest. Våpenhuset.

Detalj vindusomramning.

Detalj vindusomramning. Enkelte deler av originalbelistning er bevart.

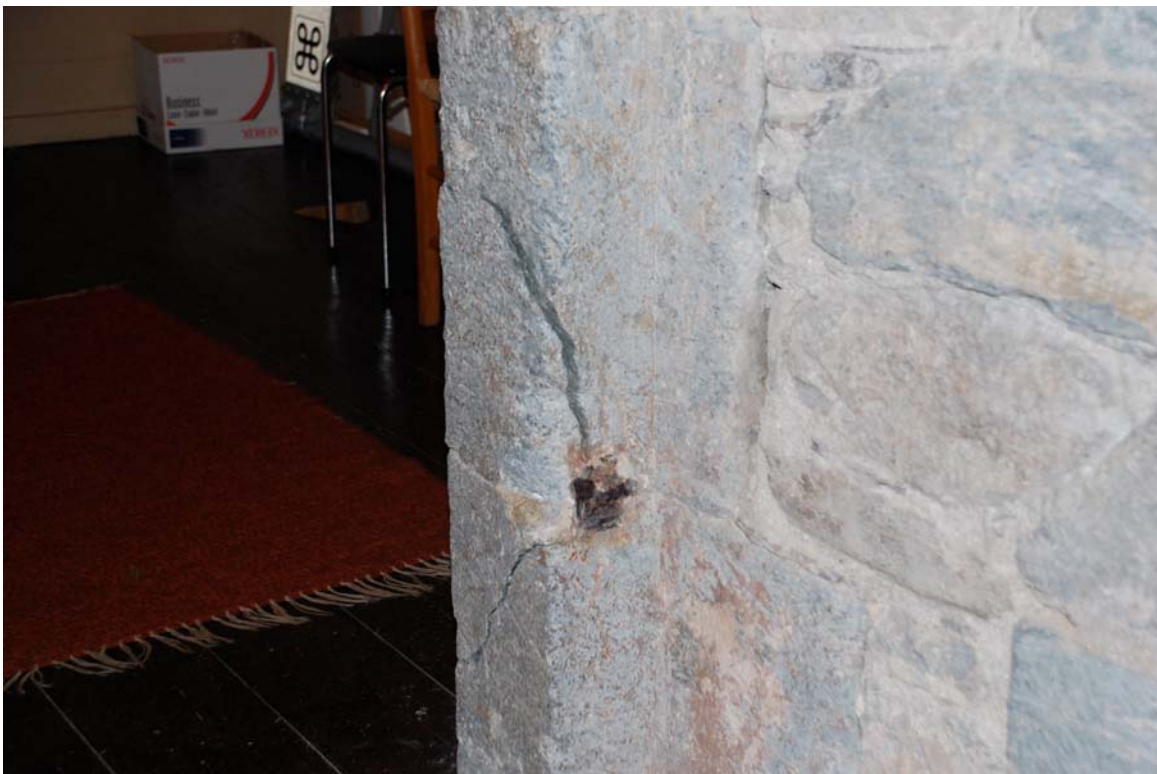
Råteskader på vindu. sørvegg

Råteskader i gesims. sørvegg

Gotisk klebersteinsportal i våpenhuset.

Skader i klebersteinportal.

Middelalderklokken på loftet i våpenhuset.

Skipet sett mot øst

Skipet sett mot øst fra galleriet.

Skipet sett mot vest.

I den murte delen av kirken: bjelkelag i eik fra 1600-tallet.

Altartavle og preikestol fra 1600-tallet. Begge overmalt i nyere tid.

Preikestol. Billedfeltene malt av Godtfried Hendzschel i 1626.

Altartavle, opprinnelig fra 1659. Tavlen ble overmalt og billedfeltene fornyet i 1902. Krusifikset er trolig fra 1400-tallet.

Altertavlen. Fargesetting og nye billedfelt fra 1902.

Krusifiks, trolig fra 1400-tallet, montert i altertavlens midtfelt.

Døpefont i kleberstein, muligens fra 1100-tallet.

Fuktskader i murvegger i skipet.

Takkonstruksjon fra 1864 i relativt god stand.

Sperr og sutak ved møne, ved vestgavl.

Loft. Murgavl i vest.

Loft. Tømret gavl i øst.

Steinmur med utglidninger.

